

Kultura otkazivanja kao otpor potrošača

Rade Dragojević

ned, 03/09/2023 - 20:52

Potrošačka prava danas praktički izgledaju kao da su iznad svih ostalih prava pa je tome podvrgnut i Winnetou Karla Maya

Već duže vremena u nas i vani brojni kulturni radnici dižu svoj glas protiv odluka nekih izdavača, produkcijskih kuća i drugih

proizvođača na tržištu kulturnih dobara da interveniraju u umjetnička djela, da u romanima, pripovijetkama ili drugim proznim oblicima izmijene, dopune, revidiraju ili izbace neki politički nekorektan izraz, neki danas sumnjiv pojam ili neki nepriličan iskaz. Zborno se te preinake pripisuju toksičnoj pojavi "kulture otkazivanja", progovara se o probuđenom orvelovskom duhu, o povratku totalitarizma i cenzure na velika vrata i sl.

Tako su se domaći mediji prošle godine u ljetnoj sezoni kiselih krastavaca uključili u raspravu oko tzv. otkazivanja Winnetoua. Naime, veliki njemački izdavač Ravensburger Verlag pod pritiskom svojih čitalaca odlučio je dva naslova Karla Maya o Winnetou povući iz izdavačkog programa do daljnjeg dok ne smisle što i kako dalje. Obje knjige trebale su biti namijenjene djeci od sedam godina nadalje. Prigovori publike išli su u pravcu da su knjige njemačkog autora o Indijancima pune stereotipa, da nerijetko May zađe i u rasizam, da su klišeizirane i da su kao takva nova izdanja izlišna. Izdavač je, kako rekosmo, na mišljenje svojih mušterija odreagirao tako da je stao s proizvodnjom spornih knjiga o Divljem zapadu. Ovdje valja voditi računa da u tom slučaju niti je što cenzurirano, niti je korigirano, tek je za dva naslova jednog autora u samo jednog izdavača odlučeno da budu maknuti iz proizvodnog plana.

Što se tiče ovdašnjih kulturnih radnika, oni su na odluku njemačkog izdavača odreagirali očekivano – s indignacijom. Tako je "jedan od najproduktivnijih domaćih književnih urednika" [rekao](#) da ovo vodi novim fetvama, dok je dobitnik važne književne nagrade "Fric" [ustvrdio](#) da je posrijedi "totalitarna ideja, kakve smo već viđali u povijesti". Novinar je pronašao još jednog kulturnog radnika, ovog puta književnog kritičara, sveučilišnog profesora i dobitnika nagrade Tportala, koji je osupnut svime time puno više od ostalih. Najprije ljutito [konstatira](#) da je posrijedi "čisti kretenizam neobrazovanih i frustriranih", zatim odluku izdavača da kapitulira pred "hordama barbara" naziva kukavičkom, da bi na kraju alarmantno zaključio da se nalazimo "u podne(vu) jedne moguće Kristalne noći".

I što se dogodilo godinu dana nakon što su ova tri hrvatska muža vrisnula do neba, tvrdeći da je pred nama antikulturni armagedon, da nam prijete holokaust i da je homeinijevska strijela odapeta i neometano leti prema svom cilju. Ništa. "Winnetou" je i dalje jedna od najštampnijih njemačkih knjiga, vjerojatno i među najviše prevedenima, mladi njemački sedmogodišnjaci ostali su i dalje izloženi *pulpu* Karla Maya u njenom punom obimu i nepromijenjenom obliku, tek je jedan njemački izdavač ustuknuo pred zahtjevima potrošača. Međutim, što je uopće novo u tome da neki trgovac mijenja svoj asortiman roba pod pritiskom mušterija? Pa ništa, to da trgovac uzima u obzir zahtjeve potrošača, i u skladu s njima preslaguje police i dekorira izloge, vjerojatno je jedan od najstarijih trgovačkih aksioma, izražen na popularni način u uzrečici da je mušterija uvijek u pravu. Premda bi prije spomenuti domaći branitelji pravih vrijednosti, gungulu oko Winnetoua radije htjeli

vidjeti kao nedopušteni napad na sakrosanktni kulturni zapadni kanon, posrijedi je ipak puno banalnija stvar – naime, dio potrošača se jednostavno žalio na konkretni proizvod (na Winnetoua, jer da mu je, šta ja znam, istekao rok trajanja), pa je trgovac odlučio taj proizvod privremeno zadržati u skladištu dok se stvar ne stiša, kako ne bi trpio moguću štetu. To što se u ovom slučaju radi o knjizi ("Winnetou" Karla Maya), a ne o, recimo, kulenu, ne mijenja puno na stvari. I jedno i drugo je roba, te kao svaka roba dvovalentnog je karaktera. U sebi sadrži upotrebnu vrijednost (tu bi kritika naših antikanselista možda mogla imati nekog smisla, samo da nije tako beznadno patetična), i prometnu (tu do izražaja dolazi samo i isključivo potrošački rezon).

Da su se *kanselisti* (marginalni), kako ih posprdno nazivaju vatreni branioci "zapadnog kanona", odlučili u svojoj borbi osloniti na potrošačka prava, vjerojatno je jedan od njihovih najlukavijih poteza. Potrošačka prava danas praktički izgledaju kao da su iznad svih ostalih prava. Pogledajmo samo što su u stanju napraviti domaći *shopping junkies* (opsade benzinskih pumpi u potrazi za pljugama, medijski pritisci, peticije, ismijavanja i sl.), samo da se vladina odluka o neradnim nedjeljama u trgovinama ukine. Ili pak prisjetimo sa da naši europarlamentarci u sada više od desetljeća svog političkog rada u europarlamentu nisu postigli niti jedan jedini pamćenja vrijedan uspjeh, osim na planu zaštite potrošača. Biljana Borzan je tako prije koju godinu uspjela da se umjesto drugorazredne Nutelle u nas plasira ona prvoklasna koja se njupa i u jezgru EU. Naravno potrošački bojkoti ne moraju uvijek predstavljati najbolje oružje. Winnetou je takav primjer (na potrošački prigovor reagirao je, kako vidimo, tek jedan izdavač), a i mi ovdje imamo jedan takav primjer neuspješnog bojkota. Prije desetak godina domaći su pankeri bojkotirali Velebitsko pivo jer ih je vlasnik ličke pivovare iz Pazarišta optužio za pedofiliju. Unatoč bojkotu i facebook akciji, lički pivar ne da nije poslovno štetovao, nego je avansirao, čak i politički. Danas je gradonačelnik Gospića, iako nije bio samo otvoreni antipanker, nego je isto tako otvoreno zagovarao i ustaštvo. Ili baš zato.

Ovdje samo da podsjetimo da je konzumeristička republika na Zapadu, u nas tek neznatno kasnije, formirana prije sedamdesetak godina, nekako paralelno s usponom države blagostanja. Bilo je to vrijeme uvođenja potrošačkih kredita, kartica, izgradnje šoping molova (u našem slučaju robnih kuća) i uspona marketinga (vidi seriju "Momci s Madisona"). Bilo da je posrijedi iluzija ili stvarnost, u to se vrijeme vjerovalo da se u rečenoj republici jednakost, egalitarnije društvo i demokratska raspodjela dobara može dosegnuti, a da se pri tome ne moraju nužno zazivati političke mjere za pravednu distribuciju. Stvar se kasnije usložnila, društvo se polariziralo, pa je danas i ta konzumeristička republika postala bitno političnija. Javlja se politički korektno potrošaštvo. Pa u tom smislu ideologija danas ravna našim potrošačkim navikama više nego ikad. Netko kupuje samo vegetarijansku robu, drugi pak

biorazgradivu, treći genetski nemodificiranu, četvrti organsku, peti bez glutena, šesti bez šećera, sedmi bez masnoća, osmi bez kofeina, a deveti, recimo, žele samo prozu bez rasizma. Ukoliko im se ne udovolji uputit će reklamaciju. Potrošačko polje je vrlo brzo nakon početne egalitarne potrošačke Arkadije zadobilo izgled bojnog polja. Tako su hipici šezdesetih negirali čitavu tu potrošačku kulturu, današnji hipsteri su pak eksperti u alternativnom ukusu, a *kanselisti* pak čitav taj arbitarski model apliciraju na kulturu i to, kako vidimo, redovito iziritira docirajuće kulturnjake. Potrošači, danas je to vidljivije nego ikad, uvelike se pretvaraju u aktiviste, pružaju otpor, bojkotiraju robu, vraćaju je, reklamiraju, protestiraju protiv marki i korporacija, a digitalni mediji samo olakšavaju mobilizaciju i regrutaciju novih aktivista.

U svakom slučaju, "horde barbara", kako ih nazivaju, učinili su zapravo vrlo subverzivnu stvar. Protiv nejednakosti i društvene nepravde u pomoć su prizvali jednu od najviše podcijenjenih i najprokazanijih društvenih fenomena – potrošaštvo – koje je odavno denuncirano kao rodno mjesto alijenacije, ekscesivne kupovine, društvene uniformiranosti, lažne svijesti, konformizma i sl. Pa su marginalni počeli velike tući njihovim oružjem, oružjem zakona tržišta. Stoga ne čudi da veliki brandovi odgovaraju na potrošačke bojkote, prilagođuju se novim zahtjevima, jer je zakon profita najvažniji.

Ista je stvar i s kulturom. Njezinu kritiku više ne izriču samo ovjerovljeni govornici (profesori i kritičari koje danas ionako malotko sluša, pa iz te frustracije možda proizlazi i ovo prekomjerno granatiranje njemačkog izdavača zbog stopiranja *Winnetoua*), nego i "horde barbara". Jedino što te "horde" ne koriste učeni jezik visoke kulture, već niski jezik ponude i potražnje. Uostalom, nije li u slučaju jeftinih sveščića sa lakim sadržajem o Indijancima takva kritika prikladnija?

Drugi članak iz novinarskog projekta "Kultura otkazivanja ili mogu li povijesne nepravde biti otklonjene?" realizira se u okviru potpore novinarskim radovima Agencije za elektroničke medije za 2023.

najnovije

sub, 28/10/2023 - 08:53

Je li Laptalov slučaj doista dokaz da Grčka nije pravna država?

sri, 25/10/2023 - 10:12

Navodnjavanje u Hrvatskoj kao potraga za Božjom kapljicom

pon, 23/10/2023 - 10:52

Ženske udruge: Sudovi trebaju strože kažnjavati rodno uvjetovano nasilje

pon, 16/10/2023 - 09:38

Urbana revolucija i privatno vlasništvo: kakve veze ima Woody Guthrie s gradom koji je "naš"

ned, 15/10/2023 - 08:11

Snježana Banović: "Zagrljeni maštom: Blato, Basaričekova 1981. – 1990."

sub, 14/10/2023 - 09:14

MAZ-u je potrebna pomoć!

sub, 14/10/2023 - 08:42

Kako pomoći beskućnicima

sub, 14/10/2023 - 08:37

Strašna je stvarnost u kojoj djeca stradavaju, a ne fotografija koja nas na to upozorava

uto, 10/10/2023 - 10:20

Maša Grdešić: Smijeh je najbolji način borbe, jer Petkoviću i Feriću oduzima glavne argumente o feminizmu kao moralnoj policiji

uto, 10/10/2023 - 09:08

Hamas, Izrael, svijet: Bolne istine i brutalni interesi

Impressum

Forum.tm | Nakladnik: neprofitna udruga Dom kulture Zagreb | Adresa:
Nova cesta 115,
10000 Zagreb | email: domkulturezagreb@gmail.com | Uredništvo: Dom
kulture Zagreb

TKO? Neprofitna udruga Dom kulture ŠTO? Forum.tm, prostor za

slobodne ljude i one koji to žele postati **KADA?** Jučer, danas, sutra
GDJE? www.forum.tm **ZAŠTO?** Da bi stvari bile jasnije

[Veronika Rešković](#) dobitnica je nagrade "Marija Jurić Zagorka" za internetsko novinarstvo u 2014. godini, koju dodjeljuje Hrvatsko novinarsko društvo, za seriju tekstova objavljenih na Forum.tm-u.

Portal Forum.tm financijski podupire Agencija za elektroničke medije

Oleg Maštruko dobitnik je nagrade "SAP Božo Težak" za najbolji tekst s područja informatike i komunikacija u 2014. godini. Tekst "[Od Milanovićevih sastanaka po SAD-u korist bi možda mogle imati isključivo tvrtke koje posluju s državom](#)" objavljen je na Forum.tm-u.

